
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԲՆԱԿՎՈՂ ԱՍՈՐԻՆԵՐԻ ԷԹՆՈԳԵՆԵՏԻԿ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ

(Ըստ Վերին Դվինի ասորիների մարդաբանական տվյալների)

ՆՎԱՐԴ ՔՈԶԱՐ, ԱՆՆԱ ՓԱԼԻԿՅԱՆ, ԿԱՐԻՆԵ ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ

Ռասայագիտական դասակարգումների մեջ «արմենոիդ» կամ նոր դասակարգումով՝ «առաջավորասիական», ռասայական տիպը համարվում է հարավեվրոպեոիդների դասական և ամենավաղ արտահայտված ձևը, որի հիման վրա մարդաբանական տարբեր համեմատումներ են կատարվում: Արմենոիդ տիպի առաջացման հարցին նվիրված են բազմաթիվ աշխատություններ, քանի որ այդ խնդիրը մեծ դեր է խաղացել Առաջավոր Ասիայի, Կովկասի և Հարավային Եվրոպայի մարդաբանական առանձնահատկությունների լուսաբանման հարցում: Ինչպես գրել է հայտնի գիտնական, խորհրդային մարդաբանության հիմնադիրներից Վ. Վ. Բունակը, «...արմենոիդ տիպի գենեզիսի հարցը՝ իր էթնիկ ու պատմական ձևակերպումներով, հանգում է այդ ռեգիոնների հնագույն ժողովուրդների ու մշակույթների ծագման հարցին»¹:

XX դարի երկրորդ կեսում մարդաբան գիտնականները, համարելով, որ Առաջավոր Ասիայում վերոհիշյալ ռասայական տիպով օժտված են եղել ոչ միայն հայերը, այլ նաև շատ ուրիշ ժողովուրդներ ու էթնիկական խմբավորումներ, ավելի նպատակահարմար են համարել այդ տիպին տալ «առաջավորասիական» անվանումը, քանի որ «արմենոիդ» տերմինը ավելի սերտ կապված է ազգային պատկանելության հետ²: Եվրոպական մարդաբանական դպրոցի հայտնի ռասայագետ Բ. Դենիկերն այդ տիպն անվանել է «ասիոիդ»՝ գտնելով, որ դրան բնորոշ հատկանիշներն առավելագույնս ներկայանում են ասորիների ճնշող մեծամասնության մեջ³:

Առաջավոր Ասիայի տարածքում պեղված գանգաբանական նյութերի ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ սկսած մ. թ. ա. IV հազարամյակից և նույնիսկ ավելի վաղ այս շրջանում գերիշխել է մարդու հստակ արտահայտված եվրոպեոիդ ռասան և հատկապես՝ նրա «առաջավորասիական» տարբերակը: Այս տիպին են պատկանել հին շումերները, աքադները, որոնց գանգաբանական հավաքածուն պեղվել է հարավային Միջագետքի Ալ-Ուրաի դնակավայրի մոտ: Նմանատիպ են եղել նաև խեթերը, խուրիները, ասորիներն ու հայերը: Վերոհիշյալ փաստին վերաբերող պեղածո ոսկրանյութեր հայտնաբերվել են Առաջավոր

¹ В. В. Бун а к. Crania Armenica.– Труды НИИ антропологии при МГУ. Вып. II, М., 1927, с. 200-207.

² В. П. А л е к с е в. Происхождение народов Кавказа. М., 1974, с. 83-108.

³ И. Д е н и к е р. Человеческие расы. СПб., 1902, с. 16.

Ասիայի ու Միջագետքի այլ շրջաններից եւ. Իրանի հյուսիսում՝ Դամզան շրջանում, Փոքր Ասիայի հյուսիսում՝ խեթերի մայրաքաղաքում՝ Բողագ-Քոյի մոտ գտնվող Ալիշար բնակավայրում և այլուր: Բացի դրանից այդ տարածաշրջանների հնագույն ժողովուրդների մարդաբանական տիպի մասին հստակ պատկերացում

Նկ.1. Սարգոն II-ի պալատի դարպասների հանճար-պահապանի քանդակաին պատկերը:

ինչպես նաև մշակութային այլ նմուշների մեջ որևէ ուրիշ ռասայական տիպ չի հայտնաբերվել⁶:

Կանգ չառնելով Հին Արևելքի մասնագետների բազմաթիվ և հաճախ իրարամերժ վարկածների վրա, ասենք միայն, որ էթնիկական ու լեզվական բարդ ու բազմերանգ գունապատտառի վրա են կազմավորվել տարբեր հնագույն ժողովուրդներ, որոնց մեծ մասը վաղուց ի վեր վերացել է աշխարհի բեմահարթակից: Այսօր միայն հայերն ու ասորիներն են, որ, կրելով նախնիների մարդաբանական կերպարը, իրենց ճնշող մեծամասնությամբ ներկայանում են մեզ արմենոիդ ռասայական կերպարով: Բիարկե, արմենոիդ հասկանիչներով օժտված են նաև հարավ-եվրոպական, միջինասիական և առաջավորասիական այլ ժողովուրդների որոշակի խմբեր, սակայն նրանք նույնքան միատարր չեն արմենոիդ ռասայական կերպարի տեսակետից, որքան հայերն ու ասորիները:

Ժամանակակից ասորիներն իրենց Հին Ասորեստանի բնակչության հետնորդներն են համարում, սակայն կան նաև հնագետների ու լեզվաբանների այլ վարկածներ, ըստ որոնց ժամանակակից ասորիներն արևելքից դեպի Ասորեստան ներխուժած արամեական քոչվոր ցեղերի հետնորդներն են: Նման դեպքերում է, որ մարդաբանական ուսումնասիրությունները միայն կարող են որոշակի հստակություն մտցնել որևէ ժողովրդի ծագումնաբանական խնդիրներում, քանի որ

⁴ Я. Я. Р о г и н с к и й, М. Г. Л е в и н. Антропология. М., 1978, с. 483–493.

⁵ В. Б. Н и к и т и н а. Вавилонско-ассирийская литература.— В сб.: Литература древнего Востока. М., 1971, с. 63.

⁶ В. К. А ф а н а с ь е в а. Мотив “Гильгамеш и кедр” в глиптике.— В сб.: Ассириология и египтология. Л., 1964, с. 24–32.

գրավոր լեզվի պատմությունը սկսվել է մեզնից ընդամենը 200 սերունդ առաջ, իսկ նյութական մշակույթի գտածոները ոչինչ չեն ասում այն մասին, թե այդ մշակույթը ստեղծողներն ապագա սերունդներ թողել չեն արդոք, թե ոչ: Հետևաբար, լեզվական ու հնագիտական վերլուծությունները կարող են ցույց տալ պատմական զարգացման շղթայի որևէ օղակը միայն:

Մարդկային խմբավորումների մեջ հասարակական պատմությանը զուգընթաց տեղի են ունենում նաև շատ կարևոր այլ գործընթացներ, որոնց ազդեցության թիրախն է դառնում այդ պատմությունը կերտող մարդը: Դրանք ժառանգաբանական գործընթացներն են, որոնք կապված են սերունդների թե՛ պատմական և թե՛ կենսաբանական հաջորդականության հետ: Ժառանգաբանության տեսակետից որպես ժամանակի միավոր հանդես է գալիս սերունդը: Սերունդներում գեների ճակատագրերը կարող են տարբեր լինել. գենը կարող է փոխանցվել կամ չփոխանցվել հաջորդ սերնդին: Կարող է փոխանցվել կրկնօրինակների ձևով կամ փոփոխված՝ մուտացիոն, վիճակում: Այսինքն՝ կարող են առաջանալ նոր ֆունկցիա կրող և նոր ճակատագիր ունեցող գենային զուգորդումներ⁷: Գեները ուղերձ են մեր անցյալից և պատմական ու կենսաբանական մեծ տեղեկատվություն են պարունակում: Եվ եթե մենք հաստատ չգիտենք, թե մեր հեռու նախնիներն արդոք տվել են այն սերունդները, որոնք ապրում են այսօր, ապա մենք համոզված ենք, որ ժամանակակից մարդկանց յուրաքանչյուր գենն ունի իր նախնին: Ժամանակակից ցանկացած ժողովուրդ իր նախնիների ամեն տեսակ հատկանիշների ժառանգորդն ու շարունակողն է: Իսկ եթե ապացուցված է, որ որևէ հատկանիշ հաստատուն կերպով, առանց շեղումների ժառանգվում է ծնողների սերնդից երեխաների սերնդին, ապա այդպիսի հատկանիշների ուսումնասիրումը հնարավոր է դարձնում տասնյակ ու հարյուրավոր անցյալ սերունդների մարդաբանական բնորոշ հատկանիշների մասին պատկերացում կազմելը, այսինքն՝ ծագումնաբանական արմատներին հասնելու հնարավորություն է ստեղծվում:

Եթե այսօր աշխարհում համարյա բոլոր ժողովուրդները քիչ թե շատ ուսումնասիրված են մարդա-ժառանգաբանական տեսակետից, ապա ասորագիտությունը մինչև օրս զուրկ է մնացել ասորիներին վերաբերվող այդ կարևորագույն ապարեզի լուսաբանումից: Մենք կարևորում ենք այդօրինակ հետազոտությունները, որովհետև ասորիների գենոտիպը դրսևորվում է որպես արմենոիդ հատկանիշների համալիր ֆենոտիպ (արտաքին հատկանիշներ), թեև լեզվական առումով նրանք պատկանում են սեմական լեզվաընտանիքին: Այս տարիմաստությունն ավելորդ անգամ ապացուցում է, որ լեզուն ու մշակույթը կարող են տարածվել անկախ մարդաբանական տիպի տարածումից, և միայն մարդաբանական հատկանիշները կարող են խոսել ժողովրդի առաջացման արմատների մասին:

Մեր աշխատանքի նպատակն է մարդաբանության և պոպուլյացիոն գենետիկայի ժամանակակից մեթոդներով, ինչպես նաև ժողովրդագրական ցուցանիշների օգտագործման միջոցներով դիմել հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) վերլուծությո-

⁷ Ю. Г. Рычков. Генохронология исторических процессов.– Вопросы антропологии. Вып. 77, 1986, с. 3–17.

յանը, որոշելու համար ուսումնասիրվող էթնոսի կազմավորման տեղն ու ժամանակը, մայրական նախախմբից նրա տարբերակման պատճառներն ու դրանց խթանող գործոնները, առանձին խմբերի մեկուսացման ու մետիսացման գործընթացները և ազգակցական կապերի բացահայտումը հարևան ժողովուրդների հետ: Այդ նպատակով մենք ժամանակակից աստրիների խմբում ուսումնասիրել ենք ժառանգականապես կայուն այնպիսի ռասայական հատկանիշներ, ինչպիսիք են՝ դիմագծերը, մազերի, աչքերի, մաշկի գույնը, ատամների ձևաբանությունը (օդոնտոլոգիական հատկանիշներ), ձեռնաթաթի մաշկի գծանկարները (դերմատոլիֆիկ հատկանիշներ): Նյութերի հավաքման աշխատանքները տարվել են Վերին Դվին գյուղի աստրիների համայնքում, որոնց հետազոտման սկզբնական արդյունքները ներկայացնում ենք առաջարկվող աշխատության մեջ:

Ռասայական հետազոտությունների մեջ այսօր մեծ տեղ է տրվում ատամնաբանական տվյալներին, որոնք ժառանգականորեն դետերմինացված են, հետևաբար, թույլ են տալիս ռասադիագնոստիկ վերլուծումներ կատարել: Ատամների ձևեր, դիրքը, մակերեսի ձևաբանությունը խոսում են ոչ միայն տարիքի, այլև ռասայական պատկանելության մասին: Աստրիների օդոնտոլոգիական հատկանիշները հավաքվել են ատամնաբուժության մեջ օգտագործվող մոմե սալիկների վրա ստացված դրոշմների ստանդարտ մեթոդներով, ինչպես նաև վիզուալ գնությունների միջոցով: Դրանք ընթերցվել, սիստեմավորվել և գրանցվել են մարդաբանության մեջ կիրառվող օդոնտոլոգիական քարտերի մեջ: Ստացված արդյունքները վերլուծվել են ընդունված մաթեմատիկական հաշվարկների, բիոմետրիական ու պոպուլյացիոն գենետիկայի մեթոդների միջոցով⁸:

Այս աշխատության մեջ մենք միտումնավոր չենք ներկայացնում բազմաթիվ այն բանաձևերը, աղյուսակներն ու գործակիցները, որոնց օգնությամբ ընդհանրապես իրագործվում են մարդաբանական հետազոտումները: Դրանք ընթերցողին կարող են բարդ ու անհասկանալի թվալ, իսկ հետաքրքրվողները կարող են մանրամասները գտնել հղված գրականության մեջ: Ատամնաբանության ոլորտում կարող ենք ասել, որ աստրիներն օժտված են հատկանիշների այնպիսի համալիրով, որը կազմում է եվրոպեոիդ ռասայի հարավային գրաջիլ տիպի «արևմտյան» ենթատիպի ձևաբանական միջուկը: Ընդ որում, այդ առանձնահատկությամբ հիմնականում օժտված են հայերը, որի պատճառով մարդաբան Վ. Կաշիբաձեն ատամնաբանական համակարգի այս ձևն անվանել է «հայկական»⁹: Աստրիներին ու հայերին իրար հետ համեմատելիս տեսնում ենք, որ երկու խմբերն էլ աչքի են ընկնում դիաստեմայի և կրաոդինգի շատ ցածր արժեքներով, մետակոնիդի ծնկաձև ծալքի բարձրագույն արժեքներով, բահանման կտրիչների լրիվ բացակայությամբ կամ չնչին տոկոսով, ինչը խոսում է այն մասին, որ ուսումնա-

⁸ Մեթոդների մասին տե՛ս Ա. Դ. Յուբով. Оdonтология. Методика антропологических исследований. М., 1968, с. 197. L. L. Cavalli-Sforza, W. F. Bodmer. The Genetics of Human Populations. San Francisco, 1971, p. 965.

⁹ В. К а ш и б а д з е. Оdonтология армян.– Биологический журнал Армении. Т. XLIII, 1990, № 4, с. 285-295.

սիրված խմբերը լրիվ ազատված են արևելյան հատկանիշների համալիրից, այսինքն՝ տվյալ համակարգում իսպառ բացակայում են մոնղոլոիդ հատկանիշները:

Ասորիների արտաքին չափագրական ու նկարագրական հատկանիշների մասին կարելի է ասել, որ այս բնագավառում նույնպես ի հայտ են գալիս արմենոիդ տիպին բնորոշ արտահայտված հատկանիշներ: Թե՛ գլխի բրախիկեֆալիայով (կլորագլխությամբ), թե՛ բեղ-մորուքի ու մազածածկույթի թավ աճով, թե՛ քթի ուրույն ձևով և ճակատի շեղությամբ հայերն ու ասորիները գրեթե չեն տարբերվում միմյանցից: Այս իրողությունն ապացուցելու համար ստորև բերում ենք երկու համեմատական պարզ աղյուսակներ, որոնց մեջ զետեղված միջինացված տոկոսային արժեքները հստակ ցույց են տալիս հայերի ու ասորիների գրեթե միակերպությունը: Պետք է նշել, որ բոլոր չափսերը վերցվել են ըստ անթրոպոմետրիայում ամրագրված չափագրական մեթոդների¹⁰, իսկ նկարագրական հատկանիշների միջինացված արժեքները որոշվել են ըստ Բունակի, Ֆիշերի և Լուշանի սանդղակների (շկալաների)¹¹ (աղ. I, II):

Արմենոիդ հատկանիշների վառ արտացոլումը անզեն աչքով և առանց որևէ չափագրության երևում է ասորի տղամարդու դիմագծերում, որի երեք դիրքերով արված լուսանկարների վրա հստակ երևում են թե՛ գլխի ձևը, թե՛ քթի ուրույն ձևը (երկար արծվաքիթ, կախ քթածայրով), թե՛ ուղիղ ծնոտներն ու միջին լայնության դեմքը, մազերի գույնն ու որակը (նկ. 2):

Աղ. I. Հայերի և ասորիների չափագրական հատկանիշների համեմատական արժեքները

Հատկանիշ	Ասորիներ			Հայեր		
	n	m %	σ	n	m %	σ
մարմնի երկ-ը (սմ-ով)	99	165,0	5,3	102	165,9	5,0
գլխի լայնական տրամ. (սմ-ով)	99	181,8	6,8	102	184,0	4,9
գլխի երկայն. տրամ. (սմ-ով)	99	155,7	5,4	102	155,9	4,9
գլխի ցուցանիշը	99	85,7	3,7	102	84,6	3,0
այտոսկրերի տրամ. (սմ-ով)	99	141,3	4,9	102	142,1	5,9
ստործնոտային տրամ. (սմ-ով)	99	107,5	6,4	102	110,2	5,9
դեմքի ֆիզ. բարձր. (սմ-ով)	99	180,1	8,9	102	179,2	7,6
քթի լայն. (սմ-ով)	99	36,4	2,8	102	36,7	2,3
քթի բարձր. (սմ-ով)	99	57,0	3,6	102	55,4	3,6
քթի ցուցանիշը	99	66,3	6,0	102	66,2	6,3

Նշենք, որ n-ը՝ ուսումնասիրված անհատների քանակն է, m-ը՝ հատկանիշի միջինացված տոկոսային արժեքը, իսկ σ-ն՝ տվյալ խմբի մեջ հատկանիշի տարբերակումների ցուցանիշն է, որի ստացված փոքր արժեքները խոսում են ուսումնա-

¹⁰ В. В. Б у н а к. Антропометрия. М., 1941.

¹¹ Я. Я. Р о г и н с к и й, М. Г. Л е в и н. Указ. раб., с. 41–122.

սիրվող խմբի հոմոգենության՝ միատարրության մասին: Որպես համեմատվող հայերի խումբ ընդգրկվել են Աշտարակի բնակիչները՝ ուսումնասիրված Մ. Աբդուշելիշվիլու կողմից¹²:

Աղ. II. Հայերի ու սուրիների նկարագրական հատկանիշների համեմատական արժեքները

Հատկանիշներ	Սուրիներ		Հայեր	
	n	m %	n	m %
մաշկի գույնը բացից թուխ	99	61,4	102	74,0
մաշկի գույնը թուխ	99	38,6	102	26,0
բաց գույնի աչքեր	99	6,0	102	3,9
խառը աչքեր	99	58,7	102	55,2
մուգ աչքեր	99	35,3	102	40,2
մուգ կամ սև մազեր	99	100	102	100
բեղ-մորուքի թավ աճ	99	84,3	102	74,7
կախ քթածայր	99	47,4	102	45,0
մարմնի մազածածկույթի չափազանց ուժեղ աճ	99	71,1	102	80,6

Մազերի գույնը որոշվել է Ֆիշերի սանդղակով, աչքերի գույնը՝ Բունակի սանդղակով և մաշկի գույնը՝ Լուշանի սանդղակով:

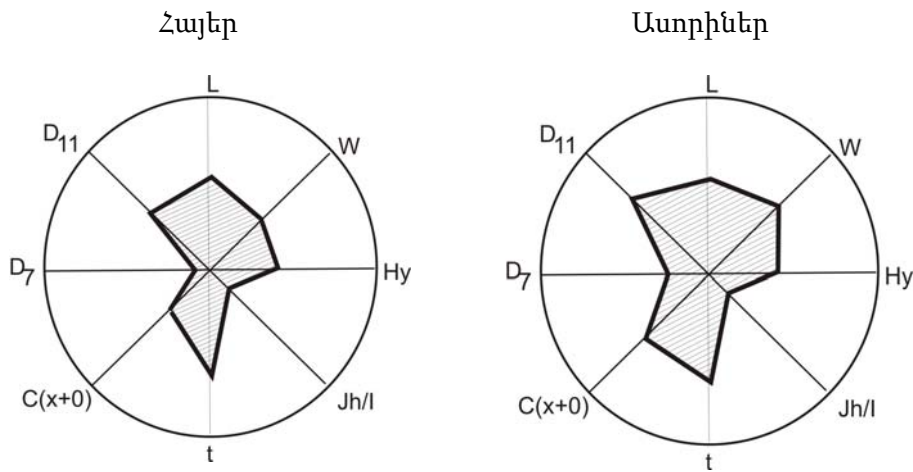
Նկ. 2. Սուրի տղամարդու դեմքը (առջևից, կիսակողմից, կողքից):

Անցնելով դերմատոգլիֆիկական հատկանիշներին՝ ասենք, որ դրանք համարվում են ռասայական, հիմք են տալիս տաքսոնոմիկ վերակատուցումներ կատա-

¹² М. Г. А б д у ш е л и ш в и л и. Об антропологическом составе населения Армении.— В кн.: Антропология армян, сб. IV, М., 1963, с. 3-27.

րելու համար և, լինելով խիստ ժառանգական, բավականին արդյունավետ են մարդկային պոպուլյացիաների ծագումնաբանական պատմությունն ուսումնասիրելիս: Ինչպես հայտնի է, աշխարհի տարբեր ժողովուրդների մոտ ձեռնաթաթի մաշկի գծանկարներն ու նախշերը խիստ տարբերակվում են, քանի որ դրանք գտնվում են գեների հսկողության տակ: Այդ հատկանիշները պոպուլյացիաներում իրար հետ համեմատելիս վստահորեն կարելի է ասել, որ ֆենոտիպիկ տարբերակումներն արտացոլում են գեների բաշխման տարբեր զուգակցումները: Դերմատոգլիֆիկական հատկանիշների համալիրը ասորիների մոտ ևս դրսևորվում է որպես «արմենոիդ» ռասայական համալիր:

Այստեղ նպատակահարմար ենք համարում ներկայացնել ասորիների ու հայերի համեմատումն ըստ որոշակի հատկանիշների, որոնք առավելագույնս խոսուն են ռասայական բնութագրումների համար: Համեմատումը կատարվել է պոլիգոնների (բազմանկյունիների) միջոցով, որոնք պատկերավոր ցույց են տալիս հատկանիշների հանդիպման հաճախականության վիզուալ նմանությունը: Պոլիգոնի կենտրոնը համապատասխանում է 0 %-ի, իսկ ամեն շառավիղն ըստ սվյալ հատկանիշի հավասար է 100 %-ի: Վերցված են 8 հատկանիշներ. մատների հանգույցները, պտուտակները, հիպոթենարի նախշերը, Th/I-ը, առանցքային տրիոսդիոսները, C(X+0)-գծերի տիպը, D₁₁ և D₇ գծերի տիպը: Ներկայացված է հայերի էթնոտարածքային տարբեր խմբերի միջինացված ցուցանիշների պոլիգոնը¹³ և ուսումնասիրված ասորիների հաշվարկված պոլիգոնը (նկ. 3):

Նկ. 3. Հայերի ու ասորիների համեմատական պոլիգոնները:

Ինչպես երևում է նկարից, ասորական և հայկական բազմանկյունիների ուրվապատկերները գրեթե չեն տարբերվում:

¹³ Н. Р. К о ч а р. Антропология армян. Дерматоглифика и популяционная структура. Ереван, 1989, с. 63-69.

Այսպիսով, մարդաբանական տարրեր բնագավառների մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ասորիները ժառանգական բոլոր հատկանիշներով շատ մոտ են հայերին: Երկու խմբերի մոտ էլ ձևաբանական տվյալները բնութագրվում են գլխի բարձր ցուցանիշով (բրախիկեֆալիայով), միջին և միջինից ցածր հասակով, միջին բարձրության դեմքով, բարձր արծվաքթերով, դեմքի ու մարմնի խիստ մազակալմամբ, մուգ մազերով և խառը գույնի աչքերով, դեմքի շեշտակի պրոֆիլավորմամբ: Ատամնաբանության և մաշկանախաբանության բնագավառները ևս ցուցաբերում են հստակ արտահայտված «արմենոիդ» համալիրներ: Հետևաբար, էլնելով նախնական տվյալներից, կարելի ենթադրել, որ ասորիների էթնոսի կազմավորման արմատներն Առաջավոր Ասիայում պետք է փնտրել արմենոիդների կազմավորման օջախներում, իսկ ժամանակակից հայերի հետ սերտ մոտիկությունը կարելի է բացատրել վաղ անցյալից մինչ օրս պահպանված ընդհանուր նախնիների գեների տոկոսային մեծ հարաբերակցության փաստով:

ЭТНОГЕНЕТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЖИВАЮЩИХ В АРМЕНИИ АССИРИЙЦЕВ

(По антропологическим данным ассирийцев Верин Двина)

НВАРД КОЧАР, АННА ПАЛИКЯН, КАРИНЕ НАЛБАНДЯН

Р е з ю м е

Антропологическое и этногенетическое исследование ассирийцев Верин Двина показало большую близость всех изученных маркеров с разными армянскими группами, а также с обобщенной армянской популяцией. Соматологические, одонтологические и дерматоглифические признаки проявляют себя как «арменоидный» расоводиагностический комплекс. Это говорит о большом соотношении общих предковых генов, которое сохранилось до наших дней.

ETHNOGENETIC RESEARCH OF THE ASSYRIANS LIVING IN ARMENIA

(On the anthropological data of the Assyrians of Verin Dvin)

NVARD KOCHAR, ANNA PALIKYAN, KARINE NALBANDYAN

S u m m a r y

The anthropological and ethnogenetic researches of Verin Dvin Assyrians show the very close proximity of all markers to different Armenian groups as well as to summarized Armenian population. Somatological, odontological and dermatoglyphical signs become apparent as “armenoid” race diagnostic complex. This indicates that very high percentage of common ancestors’ genes have remained up to our days.